

مرکز مدیریت حوزه علمیه خراسان
مدرسه علمیه عالی نواب
پایان نامه سطح سه
رشته تخصصی فقه و حقوق

فقه شهرسازی و نقش آن در پیشگیری از وقوع جرم

استاد راهنما:

حجت الاسلام و المسلمین دکتر رضا دانشور ثانی

استاد مشاور:

دکتر واقعی

تدوین و نگارش:

سید جلال حسینی

تابستان ۱۴۰۰

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تقدیم به :

به ساحت مقدس و منور و نازنین ائمه هدی و پیشوایان معصوم «علیهم السلام» و تقدیم به ارواح پاک و مقدس شهیدان، از صدر اسلام تا کنون، همانها که با اهدای خون پاک خود آسایش و امنیت را به ما هدیه کردند و تقدیم به تمامی علمای اسلام که با قلم و زبان خود از آموزه ها و وصیت های معلمان دین جانانه دفاع و با جان و مال خود آنها را به ما منتقل نمودند و تقدیم به تمام رادمردان و شیر زنان عرصه اسلام و تشیع که به هر نحوی، سعی بر نصرت مسلمین و ترویج معارف اسلام و تشیع را داشتند، دارند و خواهند داشت.

قدر دانی و سپاس:

از استاد و معلمی دلسوز جناب آقای دکتر حجت الاسلام و المسلمین دانشورثانی «زید عزه» که در نهایت تواضع و فروتنی، و با بردباری هرچه تمام، مرا در نوشتن این رساله مدد رساند و سپاس فراوان از دیگر استاد خودم آقای دکتر واقعی «زید عزه» که به عنوان مشاور از رهنمودهایشان بهره لازم را بردم، و در نهایت، تقدیر فراوان از همسر عزیزم، به عنوان اسوه صبر و همراهی و مهربانی و قوت قلب این روزهایم، مادر و پدر زحمت کش و صبورم، که همگی مرا در تدوین این رساله مشفقانه همراهی نمودند.

چکیده:

شهرها با توجه به رشد و توسعه و گسترش روز افزون جمعیت آنها، می‌تواند بستری برای بروز ناهنجاری اجتماعی و نیز پرورش دهنده جرایم مختلف باشند و با توجه به ارتباط شهر و جرم، اتخاذ تدابیر و طراحی مناسب در شهرسازی می‌تواند باعث پیشگیری از جرایم مختلف گردد.

فقه به عنوان پایه و اساس نظام اسلامی در مورد شهرسازی اوامر و دستورات سازنده ای دارد که درباب مستقلى به نام فقه شهرسازی قابل گفتگو و بررسی می‌باشد. شهرسازی فقهی علاوه براینکه در رشد و تعالی افراد نقش اثرگذاری خواهد داشت، می‌تواند در پیشگیری از جرایم نیز موثر واقع گردد.

این تحقیق سعی دارد تا اثرات فقه شهرسازی را بر پیشگیری از جرم مورد نقد و بررسی قرار دهد، البته بخاطر گستردگی موضوع ابتدا اشاره ای به کلیات فقه شهرسازی خواهیم داشت و مواردی را به صورت تفصیلی بررسی می‌کنیم از جمله: ساخت و ساز فقهی شهر، مکان و مساحت فقهی، مساله حریم در شهرسازی

سپس نقش و تاثيرات آنها را در پیشگیری از جرم مورد بررسی قرار می‌دهیم.

کلید واژگان: شهرسازی، فقه، جرم شناسی، پیشگیری از جرم، قواعد فقهی

فهرست مطالب

.....	مقدمه
.....	۱- بیان مساله
.....	۲- اهمیت و ضرورت
.....	۲- سابقه تحقیق
.....	۳- سوالات تحقیق
.....	سوال اصلی
.....	سوال فرعی
.....	۴- فرضیه های تحقیق
.....	۵- روش تحقیق
.....	ابزارهای گرد آوری اطلاعات:
.....	۶- اهداف تحقیق
.....	۷- ساختار تحقیق
.....	فصل اول: کلیات و مفاهیم
.....	۱. مفهوم واژه فقه و تقسیمات نوپدای آن
.....	۲. مفهوم شهر
.....	۳. مفهوم شهرسازی
.....	۴. مفهوم جرم
.....	۵. مفهوم پیشگیری از جرم و انواع آن
.....	۱-۵ پیشگیری کیفری
.....	۲-۵ پیشگیری غیر کیفری
.....	۱-۲-۵ پیشگیری اجتماعی
.....	۲-۲-۵ پیشگیری وضعی

..... ۶. مفهوم فقه شهرسازی.....

..... فصل دوم: محیط کالبدی شهری و مساله پیشگیری از جرم.....

..... مبحث اول: محیط کالبدی شهری و جرم خیزی.....

..... مبحث دوم: تاثیر محیط بر جرم و نظریات مرتبط با آن.....

..... گفتار اول: تاثیر محیط بر جرم.....

..... گفتار دوم: سیر مطالعات تاثیر محیط بر جرم و نظریات مرتبط با آن.....

..... ۱. مطالعات بر پایه محیط طبیعی.....

..... ۲. مطالعات آکولوژی اجتماعی.....

..... ۳. مطالعات نوین.....

..... گفتار سوم: نظریات جرم شناسی مرتبط با محیط.....

..... ۱. تراکم جمعیت و جرم.....

..... ۲. جرم و تنوع فرهنگی.....

..... ۳. جرم و طبقه بندی واحدهای مسکونی.....

..... ۴. جرم و محله.....

..... ۵. نظریه بی سازمانی محله.....

..... ۶. نظریه توانمندسازی محله.....

..... ۷. نظریه محیط فقر.....

..... ۸. نظریه مکان ویژه.....

..... ۹. نظریه پنجره های شکسته.....

..... ۱۰. نظریه سفر به جرم.....

..... ۱۰. نظریه فعالیت روزمره.....

..... گفتار چهارم: پیشگیری از جرم از طریق طراحی محیط.....

..... ۱. شناخت طراحی محیط.....

..... ۲. مفهوم پیشگیری با رویکرد طراحی محیط (CPETD).....

..... ۳. سابقه رفتاری پیشگیری محیطی.....

۴. نظریات مرتبط با مفهوم پیشگیری با رویکرد طراحی محیط (CPETD).....
- ۴-۱ نظریات نسل اول پیشگیری با رویکرد طراحی محیط.....
- ۴-۱-۱ استفاده از تسهیلات رفاهی.....
- ۴-۱-۲ نظریه استفاده از الگوی قدیمی طراحی خیابان ها.....
- ۴-۱-۳ نظریه فضای قابل دفاع.....
- ۴-۱-۴ نظریه توزیع جرم.....
- ۴-۱-۵ نظریه محیط و مدیریت افراد.....
- ۴-۲ نظریات نسل دوم پیشگیری CPETD.....
- ۴-۲-۱ نظریه معماری عامل تعیین کننده رفتار.....
- ۴-۲-۲ نظریه جامعه باز.....
- ۴-۲-۳ نظریه کوچک سازی محله.....
- ۴-۲-۴ نظریه ترکیب فضا.....
- ۴-۳ رویکرد پیشگیری از جرم از طریق طراحی محیط (CPETD) در قرن ۲۱.....
- فصل سوم: فقه شهرسازی و نقش آن در پیشگیری از وقوع جرم.....
- مبحث اول: کلیات و مبانی شهرسازی اسلامی.....
- گفتار اول: چیستی شهر اسلامی.....
- گفتار دوم: اصول کلی شهرسازی اسلامی.....
۱. اصل توحید.....
۲. اصل عدل.....
۳. اصل معاد.....
- گفتار سوم: صفات دیگر شهرسازی اسلامی.....
۱. شهر امن.....
۲. شهر تقوی.....
۳. شهر احسان.....
۴. شهر هدایت.....

مبحث دوم: فقه و مساله پیشگیری.....

گفتار اول: مبانی فقهی پیشگیری از جرم مرتبط با مساله شهرسازی.....

۱. مقدمه حرام.....

۲. تجری.....

گفتار دوم: قواعد فقهی پیشگیری از جرم مرتبط با شهرسازی.....

۱. قاعده مطلوبیت اعمار و آبادانی زمین.....

۲. قاعده مطلوبیت آبادانی زمین های بایر.....

۳. قاعده سلطنت بر اموال و حدود آن در مبحث شهرسازی.....

۴. قاعده اتلاف.....

۵. قاعده تسبیب.....

۶. قاعده لاضرر و لاضرار.....

۷. قاعده حرمت تجمل و اسراف.....

۸. قاعده حرمت الگوگیری از بیگانگان.....

۹. قاعده مصلحت.....

۱۰. قاعده حرمت اعانه بر اثم.....

۱۱. دفع مفسده اولی من جلب المنفعه.....

گفتار سوم: فلسفه احکام فقهی شهرسازی.....

مبحث سوم: فقه و مساله ی شهرسازی.....

گفتار اول: حکم فقهی.....

۱. تعریف حکم.....

۲. تعریف حکم فقهی.....

۳. تقسیمات حکم شرعی.....

گفتار دوم: تقسیمات احکام شرعی شهرسازی.....

گفتار سوم: بررسی اجمالی چند حکم فقهی شهرسازی.....

۱. توسعه عمودی ساختمان ها.....

- ۱-۱ ادله صریح:.....
- الف: نفی ارتفاع زیاد مسکونی.....
- ب. نفی اشراف به همسایه از طریق بلند ساختن بنا.....
- ج. ایجاد مزاحمت ساختمان های بلند در تهویه هوا.....
- ۱-۲ ادله غیر صریح.....
- الف: محدودیت در ارتفاع برخی از عناصر کالبدی شاخص.....
- ب. تامین آسایش و آرامش ساکنان ابنیه مسکونی.....
- ج. استفتاء از فقها در این زمینه:.....
۲. تشبه به کفار.....
- ۲-۱ استفتاء از فقها در این زمینه:.....
۳. تعظیم شعائر.....
- الف. محوریت مسجد جامع در شهرسازی.....
- ب. بکاربردن شعائر و نمادهای الهی در سطح شهر.....
- مبحث چهارم: بررسی تفصیلی چند حکم فقهی شهرسازی و آثار آن در پیشگیری از جرم.....
- گفتار اول: بررسی فقهی ساخت و ساز شهری و تاثیر آن در پیشگیری از جرم.....
۱. بررسی فقهی اشراف ساختمان بر منازل دیگر و تاثیر آن در پیشگیری از جرم.....
- ۱-۱ بررسی روایات.....
۲. بررسی مشرفیت در قوانین شهرداری.....
۳. آثار عدم اشراف ساختمان ها بر یکدیگر در پیشگیری از جرم.....
- گفتار دوم: بررسی فقهی حریم در شهرسازی.....
- مبحث پنجم: شواهدی قرآنی و روایی در مکان و مساحت شهری.....
- گفتار اول: مکان یابی شهری.....
- ۲-۱ بررسی ادله.....
- ۱-۳ آثار مکان یابی مناسب در پیشگیری از جرم.....
- گفتار دوم: مساحت شهری و بررسی ادله.....

.....۲- آثار مساحت شهری مناسب در پیشگیری از وقوع جرایم.....

.....نتیجه گیری.....

.....پیشنهادات:.....

.....منابع و مأخذ.....

.....منابع عربی.....

.....منابع فارسی:.....

۱- بیان مساله

برای طرح و بیان مساله نیازمند بررسی دو مقدمه هستیم:

۱. کیفیت و چگونگی ارتباط علم شهرسازی با فقه

۲. کیفیت و چگونگی پیشگیری از جرم در احکام فقه شهرسازی

مقدمه اول: علم شهرسازی از علوم میان رشته ای می باشد که به رشته ها و حوزه های مختلف علمی مرتبط می باشد. به طور مثال در مساله زمین شهری به علم زمین شناسی و در مساله ساخت و ساز و فضاهای شهری به علوم مهندسی و معماری و در مساله اقلیم و آب و هوا به علوم جغرافیا و هواشناسی وابسته است اما یکی از علوم پراهمیتی که علم شهرسازی از لحاظ زیر ساخت فکری و ایدئولوژیکی به آن مرتبط است، علم فقه می باشد، منظور؛ فقهی که باید و نبایدهای شارع مقدس را در مساله شهرسازی ترسیم می کند.

همانطور که شارع مقدس برای همه موضوعات حکم شرعی ارائه نموده است در مساله شهرسازی نیز احکام مشخصی دارد. با مراجعه به آیات و روایات در خواهیم یافت که بعضی از احکام شهرسازی به صورت اختصاصی آمده و بعضی از احکام را باید از کلیات آیات و روایات احصاء نمود. در این مسیر قواعد فقهیه نیز می تواند در کشف احکامی که مرتبط با شهرسازی می باشد، راهگشا باشند.

مقدمه دوم: مساله پیشگیری از جرم یکی از راههای موثر در برخورد با جرایم و آسیب های اجتماعی می باشد. این راهکار می تواند علاوه بر کاهش هزینه های مادی، هزینه های آسیب های معنوی و اخلاقی جامعه شهری را کم نماید. این علم در مساله شهرسازی نظریات و راهکارهای مختلفی ارائه داده است. می توان این نظریات را

زیرمجموعه نظریات پیشگیری از جرم از طریق طراحی محیط جستجو نمود. در این تحقیق پس از کشف واحصاء احکام فقهی شهرسازی، به آثار این احکام در پیشگیری از جرم خواهیم پرداخت.

۲- اهمیت و ضرورت

انقلاب اسلامی ایران را می توان آغازگر حرکت های فقهی جدید در مسائل فقه حکومتی و راهبردهای فقهی در مسائل اجتماعی بیان نمود، زیرا اساس حکومت اسلامی بر مبنای نظام فقهی تشکیل شده است و سنگ بنای تصمیمات فقیه در اداره کشور، فقه می باشد، لذا در همه حوزه ها چه مسائل فردی ، جمعی باید حکومت فقه جریان داشته باشد تا بتوان نظام را حرکتی بر مبنای فقهی نام گذاری کرد.

با افزایش رو به افزون جمعیت شهرها و نیز گسترش فضاهای شهری ، طبیعتاً آمار جرم و جنایت نیز در حوزه شهری افزایش می یابد، که بعضی از این جرایم بخاطر برنامه ریزی های غلط و اشتباه در مسائل شهرسازی می باشد. با بررسی وضعیت موجود و نامطلوب شهرسازی های کنونی می توان اطمینان یافت که اگر تغییری در این حوزه اتفاق نیافتد، باید منتظر اتفاقات ناخوشایند بیشتری در مسائل جرم و جنایی بود، لذا ورود فقه به عنوان زیرساخت فکری و معنوی در همه علوم از جمله علم شهرسازی می تواند با ترسیم شهرسازی مطلوب شارع مقدس از صدمات و آسیب های موجود شهری از جمله جرایم مرتبط با شهرسازی بکاهد. لذا ضرورت این مساله ایجاب می کند که فقها و حوزه های علمیه نسبت به این موضوعات مهم غفلت نکنند و علاوه بر پرداختن به مسایل فقهی فردی به مسائل فقه اجتماعی و حکومتی نیز همت بگمارند.

۲- سابقه تحقیق

نسبت به این مساله تاکنون تحقیق مستقلی صورت نگرفته است، اما تحقیقات مشابهی در این زمینه وجود دارد از جمله قواعد فقهی شهرسازی نوشته احمد مبلغی که ایشان در این مقاله قواعد فقهی را که با شهرسازی مرتبط می باشد را احصاء نموده است . همچنین کتاب فقه عمران شهری نوشته محسن اراکی می باشد، ایشان در این کتاب

ادله و مبانی فقهی شهرسازی را بررسی می کند البته این کتاب با نقدهایی روبرو گردید. زیرا اولاً بعضی از روایاتی که مولف استفاده کرده اند قوی نبوده و ثانیاً وجه دلالت آنها مخدوش می باشد. مقاله تحقق منظر شهری امن نوشته مهدی خطمی نیز به مسائل حقوقی و قواعد فقهی شهرسازی توجه نموده است، ایشان در این مقاله نقش قواعد فقهی را در تحقق شکل و امنیت شهری مورد تحقیق قرار می دهد. مقاله شاخص های معماری و شهرسازی اسلامی نوشته رحیم قربانی، نقاط پررنگ و شاخص شهرسازی اسلامی را معرفی کرده است.

اما نوآوری تحقیق ما استفاده از کاربردهای عملی فقه در مساله شهرسازی می باشد و از لحاظ حقوقی یافتن آثار پیشگیری از جرم می باشد.

۳- سوالات تحقیق

سوال اصلی

۱. آیا فقه شهرسازی در پیشگیری از جرم موثر می باشد؟

سوال فرعی

۱ مبانی فقهی پیشگیری از جرم در خصوص شهرسازی چیست؟

۲. منابع فقه شهرسازی چیست؟

۴- فرضیه های تحقیق

۱. فقه شهرسازی نقش مثبت و موثری در پیشگیری از جرم دارد.

۲. مبانی فقهی پیشگیری از جرم از جمله مساله مقدمه حرام، تجری و نیز قواعد فقهی از قبیل لاضرر، قاعده تعاون، قاعده اتلاف.. در خصوص شهرسازی کاربرد دارند

۳. احکام فقهی شهرسازی برگرفته شده از کلیات آیات و روایات و سنت معصومین علیهم السلام می باشد البته در مواردی روایات و آیات بطور خاص به این مساله پرداخته اند.

۵- روش تحقیق

روش انجام تحقیق به صورت توصیفی- تحلیلی است.

روش گرد آوری اطلاعات کتابخانه ای است و بوسیله فیش برداری از کتب ، مجلات و نوشتارها و سایت های فقهی و حقوقی و جمع آوری و بررسی آن ها.

ابزارهای گرد آوری اطلاعات:

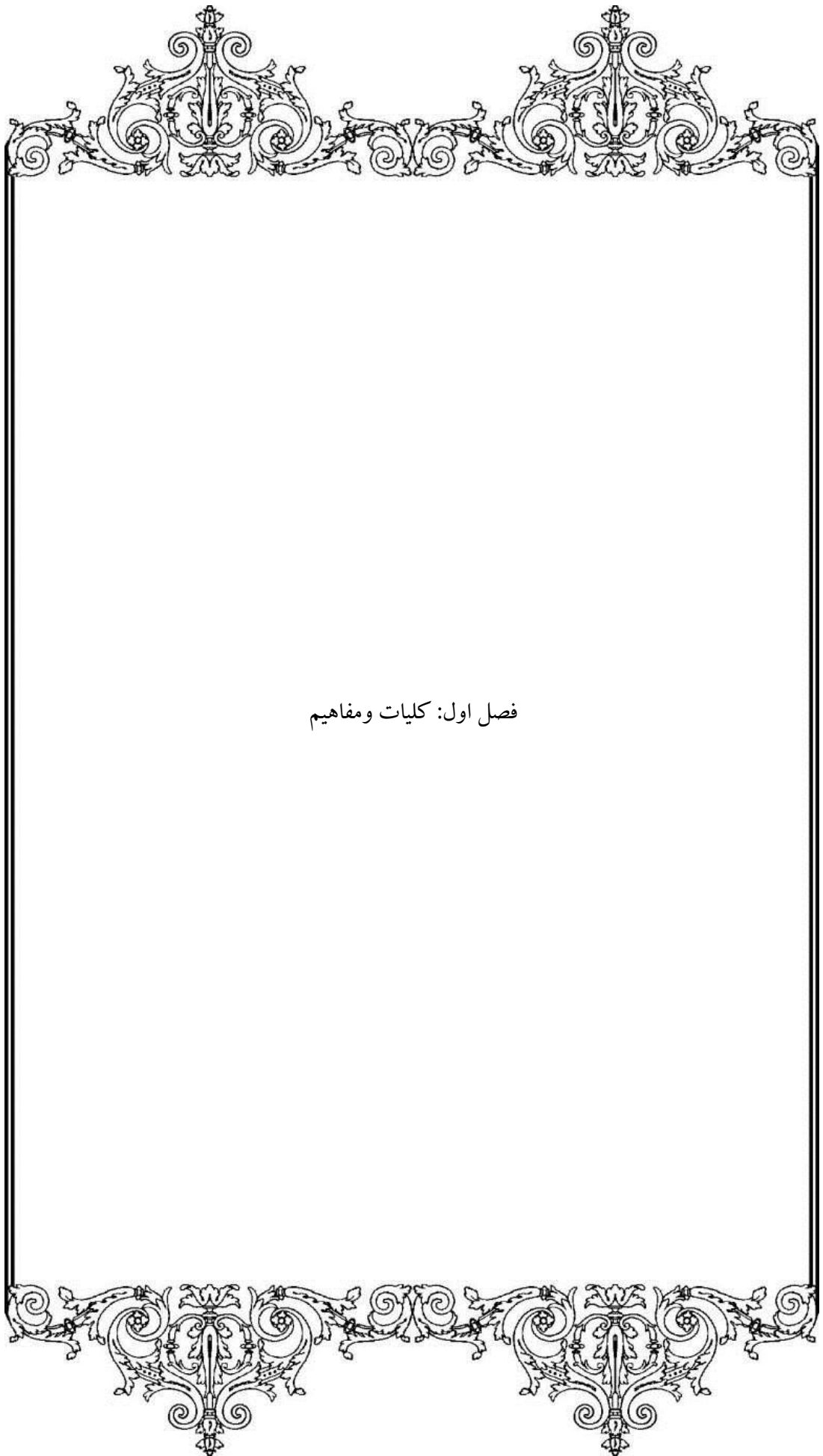
۱- فیش های مطالعاتی

۲- کسب نظر اساتید دانشگاهی و حوزوی و نیز مراجع دخیل در موضوع تحقیق

۶- اهداف تحقیق

۱. بررسی کلیات فقهی در مساله شهرسازی
۲. بررسی طراحی شهری و تاثیر آن در پیشگیری از جرم
۳. بررسی تاثیر و کاربرد فقه شهرسازی در پیشگیری از جرم

تحقیق در سه فصل تقسیم بندی می شود. فصل اول به مبحث کلیات و مفاهیم تحقیق اختصاص دارد. در این فصل مفهوم فقه ، انواع فقه و فقه شهرسازی تعریف می گردد و نیز مفهوم شهر و شهرسازی از لحاظ شرعی و نیز اکادمیک بررسی می شود. فصل دوم اختصاص به مبحث محیط کالبدی شهری دارد در این فصل ارتباط به ارتباط بافت شهری و جرم خیزی می پردازیم و در ادامه به نظریات پیشگیری از جرم از طریق طراحی محیطی خواهیم پرداخت. فصل آخر تحقیق را به مبحث فقه شهرسازی و نقش آن در پیشگیری از جرم اختصاص داده ایم که ابتدا کلیات شهر اسلامی و در ادامه به طور مختص فقه شهرسازی را دنبال می نمایم . تعریف حکم شرعی و تقسیمات آن و نیز تقسیمات احکام شهرسازی از مسائل مرتبط با این فصل می باشد، قواعد فقهی شهرسازی نیز یکی از عناوین فصل آخر می باشد که به آثار آن در پیشگیری از جرم خواهیم پرداخت.

فصل اول: کلیات و مفاهیم

۱. مفهوم واژه فقه و تقسیمات نوپیدای آن

فقه را در لغت به فهم الشی تعبیر کرده‌اند.^۱ بیشتر لغویون آن را ادارک و نیز مطلق فهم^۲ و بعضی فهم از معلومات حاضر به غائب ترجمه کرده‌اند.^۳ فقه از جمله واژگانی می‌باشد که بعد از تشریح اسلام از معنای نخست خود جدا شده و دارای معنای محدودتری گردیده‌است.^۴ تا جایکه در تعابیر فقهاء فقط به مسائل واحکام شرعی اختصاص پیدا کرده است.

اما می‌توان بهترین تعریف اصطلاحی را برای فقه در این جمله خلاصه کرد: «علم به احکام شرعی فرعی از روی ادله تفصیلی آن‌ها»^۵

قید فرعی بیانگر افعال و اعمال مکلف است، لذا امور اعتقادی که در حوزه اصول دین می‌باشد، خارج از علم فقه می‌باشد. قید ادله تفصیلی، علم مقلد به فتوای مرجع خود را خارج می‌کند، زیرا این علم به صورت اجتهادی کسب نشده‌است.^۶ اکتساب از ادله احکام تفصیلیه به این معناست که فقیه باید براساس منابع و مستندات حکم دهد. اینجا ادله اربعه یعنی کتاب، سنت، اجماع و عقل مدنظر می‌باشد.

لذا فقه عبارت است از تلاش فقیه برای کشف وظیفه انسان‌ها در حوزه تکالیف فردی آنها با توجه به استنباط مستندات و منابعی که مورد قبول شارع می‌باشد. با این بیان که فقه نقش نظارتی نسبت به اعمال و افعال مکلفین در قلمروی رفتاری آنها در حیطه باید و نبایدها ایفا می‌کند که از دایره دلیل شرعی بیرون نگردد.

۱. غزالی، محمد بن محمد، مصباح المنیر، ص ۴۷۹

۲. موسسه دائرة المعارف الفقه الاسلامی، موسوعه الفقه الاسلامی طبقاً لمذهب اهل البیت (علیهم السلام)، ص ۱۷

۳. راغب اصفهانی، حسین بن محمد، مفردات الفاظ القرآن، واژه فقه، ص ۶۴۲.

۴. صدری، سید محمد، پدیداری و پایداری فقه هزار و چهارصدساله، ص ۴۸

۵. فخرالمحققین حلی، محمد بن حسن، ایضاح الفوائد، ج ۲، ص ۲۶۴

۶. حسن بن زین الدین، معالم الدین (قسم الفقه)، ج ۱، ص ۹۰.

در همین راستا فقهاء از گذشته تا کنون در ابواب گوناگون فقهی، احکام مکلفین را در حوزه های مختلف دسته بندی کرده اند. از قبیل باب عبادات، باب عقود، باب ایقاعات، باب احکام که هر کدام از این شامل تقسیمات مختلفی می باشد.

اینکه آیا محوریت فقه فقط در حوزه عمل فردی جریان دارد یا می توان فراتر از آن را انتظار داشت، یکی از مباحثی می باشد که امروزه حول محور آن نقطه نظرات گوناگونی مطرح می باشد. این مباحث منجر به تقسیمات فقه در چند رویکرد گردیده است. که در ۴ قسم دسته بندی می شود:

۱. فقه با رویکرد فرد محور

منظور آن فقهی می باشد که موضوعات و مسائل آن با نگاه به فرد به دور از هر گونه ملاحظه اجتماعی و نه به عنوان عضوی از یک جامعه بلکه خود عنوان شرعی، مورد استنباط قرار گیرد.^۷ این رویکرد منجر به وضع قواعدی می گردد که فقط در حوزه قلمروی فردی قابلیت خواهد داشت. شاخصه اصلی فقه فرد مساله محور بودن آن است. یعنی در بررسی هر مساله فقهی سایر مسایل فقهی مورد توجه قرار نمی گیرد و نگاهی به مجموعه مسائل فقه نیست.^۸

با بررسی تاریخ تطور فقه شیعه روشن می گردد که نگرش غالب بر فقه، رویکردی بر محور فردیت بوده است. با این بیان در تاریخ اندیشه فقه شیعه کوشش فقهاء معطوف به «فردمسلمان» بوده تا «جامعه اسلامی». البته علل و عواملی در ایجاد این نوع نام برده اند که به شرح ذیل می باشند:^۹

^۷ مشکانی سبزواری، عباسعلی، مدخلی بر مناسبات فقه و تمدن، مجله فقه، سال نوزدهم، ص ۲۴

^۸ ربانی، محمدباقر/ربانی، محمدصادق، فقه و جامعه، ص ۱۱۴

^۹ غلامی، نجفعلی/میراحمدی، منصور، فقه فردی و فقه حکومتی بایسته ها و کاستی ها، سال دوم، شماره ۶، ص ۲۸

۱. تاثیر اندیشه های کلامی فقها در فتاوی فقہی

با این توضیح که نوع نگرش فقهاء به مباحث کلامی از جمله امامت و عدم تسری آن به مبحث ولایت فقیه منجر به ایجاد نگاه فردی بدون ملاحظه به مسائل اجتماعی و حکومتی گردید.

۲. جامع نبودن نگاه فقهاء به وظایف فقیه

وظیفه فقیه در منابع روایی در سه امر تعیین شده است. ۱. قضاوت ۲. افتاء ۳. ولایت

اما غالب اهتمام فقهاء نسبت به این سه وظیفه به صورت مساوی نبوده است. به طور نمونه علامه نسبت به وجوب منصب قضاء برای فقیه فتوا داده است اما نسبت به ولایت اینگونه صراحت ندارد^{۱۰}. هرچند که بعضی فقهاء به مبحث ولایت فقیه پرداخته اند اما نگرش آنها نمود حکومتی ندارد. اما بعضی از فقهاء از جمله صاحب جواهر، میرزای نائینی، سید عبدالحسین لاری و نیز حضرت امام به ولایت مطلقه فقیه پرداخته اند که می توان نگرش ایشان را رویکردی حکومتی به فقه نامگذاری نمود.

۳. تاثیر موانع تاریخی در روند فردی شدن فقه شیعه

این عامل را در چند دسته می توان معرفی نمود:

الف. دور بودن فقهای شیعه از قدرت سیاسی

ب. ترویج جدایی دین از سیاست در حوزه های علمیه

۲. فقه با رویکرد اجتماعی

^{۱۰} علامه حلی، شرائع الاسلام، کتاب القضاء، ص ۸۳